

AUGU AIZSARGSAVIENOJUMI

Aizsardzības vispārējie principi Iekšējās vides aizsardzība Ar pretestību saistītie savienojumi

Aizsardzības vispārējie principi

Iekšējās vides aizsardzība

Ar pretestību saistītie savienojumi

Fizioloģiskā atbildes reakcija uz vides apstākļu izmaiņu

Aizsardzības īpašību raksturs

AIZSARDZĪBA

var būt

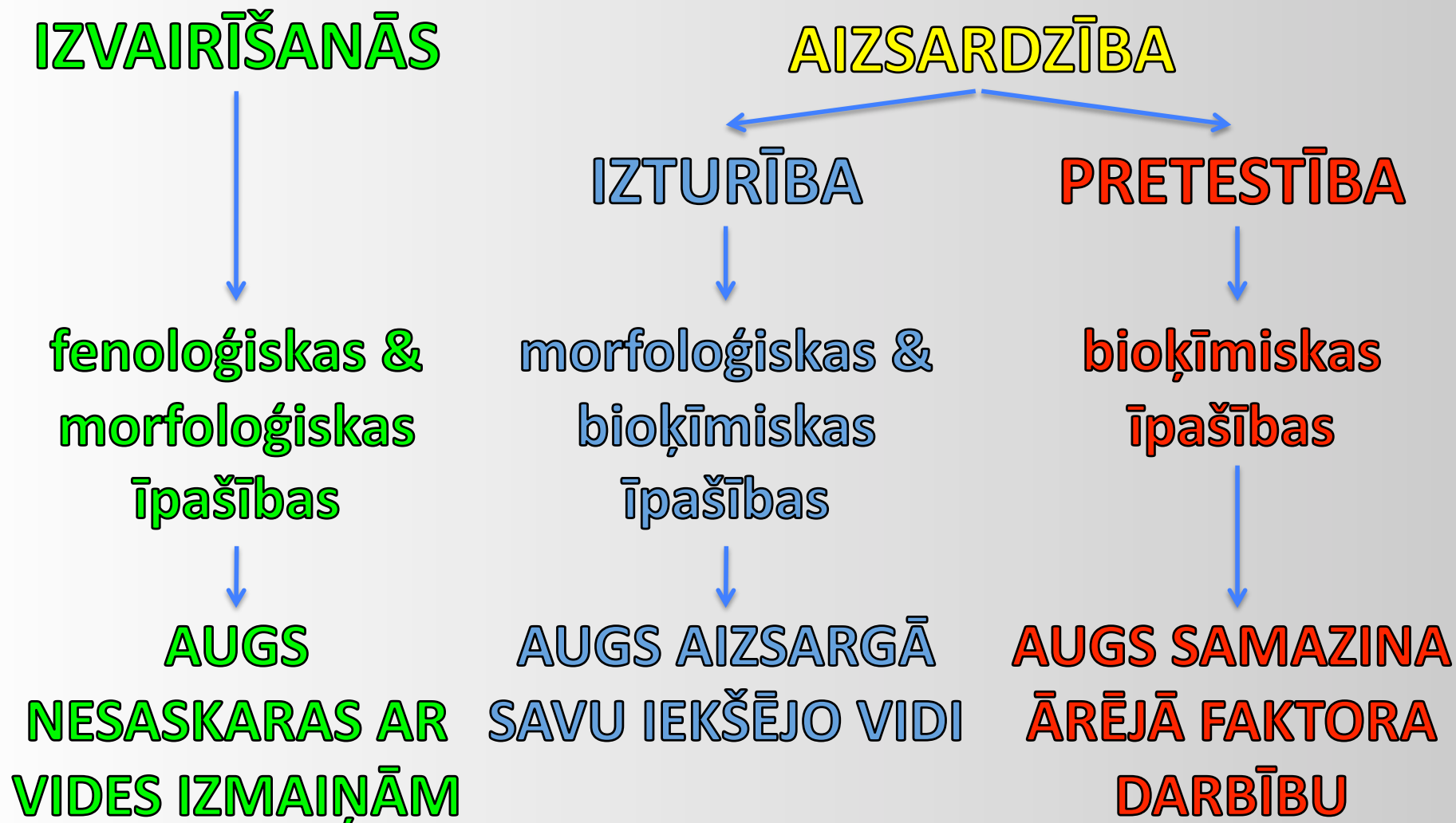
**PATSTĀVĪGĀ/
KONSTITUTĪVĀ**

(piemīt visu
laiku)

**IEROSINĀTĀ/
INDUCĒTĀ**

(tikai pēc
attiecīgā vides
faktora
ietekmes)

Fizioloģiskie pielāgojumi iespējamai vides apstākļu izmaiņai / faktora ietekmei

Fizioloģiskie pielāgojumi iespējamai vides apstākļu izmaiņai

Augu aizsargsavienojumu klasifikācija

PĒC RAKSTURA

- iekšējo vidi aizsargājoši savienojumi:
  - proteīni
  - mazmolekulārie savienojumi
- ar pretestību saistīti savienojumi:
  - proteīni
  - mazmolekulārie savienojumi
  - gaistošie savienojumi

Patogēnu inducētie (PR) proteīni

1970. gadā izolē no tabakas, kura hipersensitīvi reaģē uz TMV infekciju

Uzskata, ka specifiski saistīti ar patogēnēzes procesu (*pathogenesis-related*)

PR proteīni:

- nav konstatējami neinficētos augos;
- uzkrājas pēc infekcijas lokāli un sistēmiski;
  - lokalizācija šūnā:
    - skābie PR – starpšūnu telpā;
    - bāziskie PR – g.k. vakuolā.

Patogēnu inducētie (PR) proteīni

GRUPA	RAKSTUROJUMS
PR-1	pretsēņu 14-17 kD
PR-2	endo-beta-glikanāzes (I, II, III) 25-35 kD
PR-3	endohitināzes (I, II, IV, V, VI, VII) 30 kD
PR-4	pretsēņu, endohitināzes aktivitāte
PR-5	pretsēņu, taumatīns, osmotīni, amilāzes inhibitori
PR-6	proteināžu inhibitori 6-13 kD
PR-7	endoproteināzes
PR-8	hitināzes (III), lizozīms
PR-9	peroksidāzes
PR-10	ribonukleāzes
PR-11	endohitināzes aktivitāte
PR-12	defensīni
PR-13	tionīni
PR-14	nespecifiski lipīdu pārneses proteīni (LTP)
PR-15	oksalāta oksidāze
PR-16	oksalāta oksidāzei līdzīgs

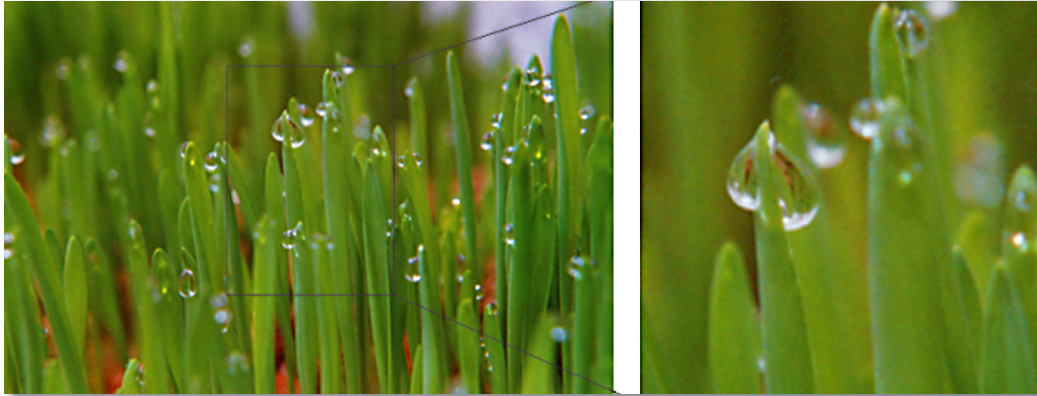
Patogēnu inducētie (PR) proteīni

GRUPA RAKSTUROJUMS

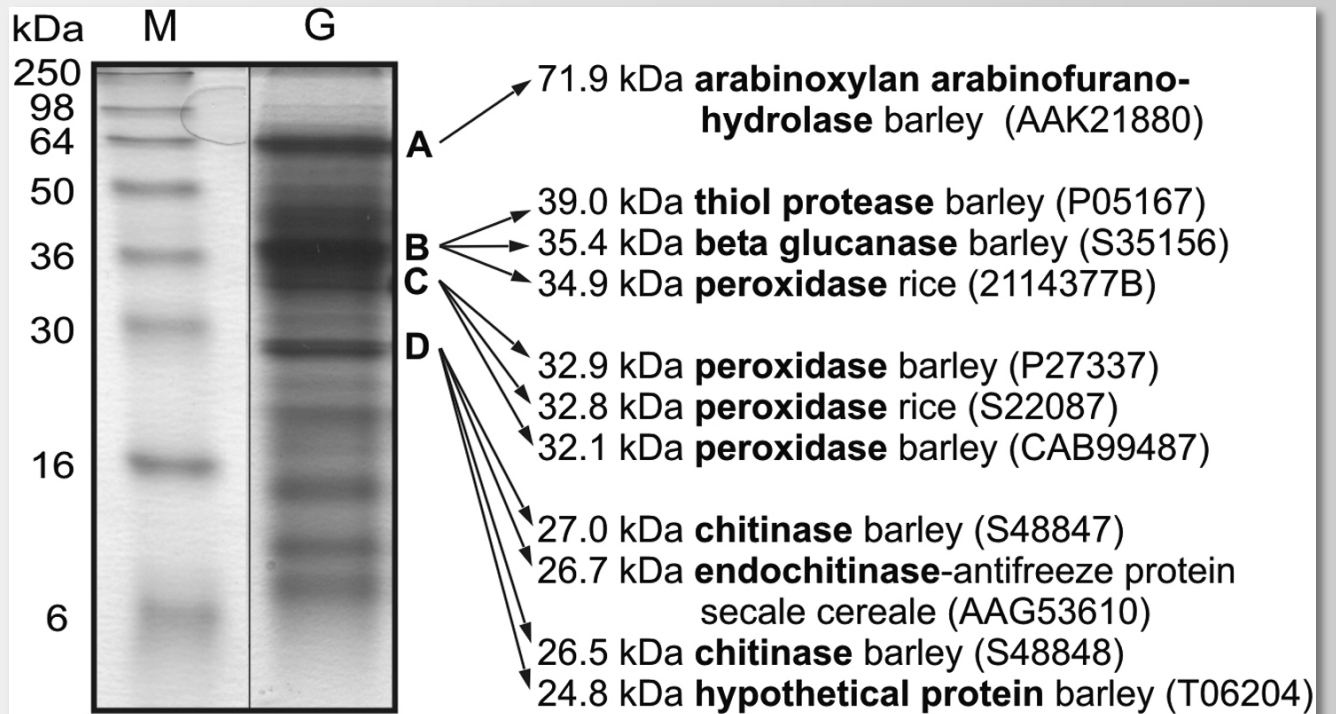
- PR-1 pretsēņu 14-17 kD
- PR-2 endo-beta-glikanāzes (I, II, III) 25-35 kD
- PR-3 endohitināzes (I, II, IV, V, VI, VII) 30 kD
- PR-4 pretsēņu, endohitināzes aktivitāte
- PR-5 pretsēņu, taumatīns, osmotīni, amilāzes inhibitori
- PR-6 proteināžu inhibitori 6-13 kD
- PR-7 endoproteināzes
- PR-8 hitināzes (III), lizozīms
- PR-9 peroksidāzes
- PR-10 ribonukleāzes
- PR-11 endohitināzes aktivitāte
- PR-12 defensīni
- PR-13 tionīni
- PR-14 nespecifiski lipīdu pārneses proteīni (LTP)
- PR-15 oksalāta oksidāze
- PR-16 oksalāta oksidāzei līdzīgs

INDUCĒJAS ARĪ
AUGĒDĀJU
IETEKMĒ

Patogēnu inducētie (PR) proteīni

PR proteīnu
lokalizācija
neinficētu miežu
dīgstu gutācijas
šķidrumā

Patogēnu inducētie (PR) proteīni

- atrodami intaktos neinficētos augos
- pieaug citu stresa faktoru ietekmē (ievainošana, aukstums, augēdāji)

NAV SPECIFISKI AUGU–PATOĢĒNU MIJEDARBĪBAI

Augu aizsargsavienojumu klasifikācija

PĒC FUNKCIJĀM

- **antioksidatīvā aizsardzība**
- **iekšējo vidi aizsargājoši savienojumi:**
  - membrānu un šūnapvalka protektori
    - proteīnu stabilizācija
  - osmotiskā un dehidratīvā aizsardzība
    - ledus kristalizācijas vadīšana
  - detoksifikācija (smagie metāli, ksenobiotiķi)
    - aizsardzība pret starojumu (PAR, UV)
- **ar pretestību saistīti savienojumi:**
  - oksidatīvie enzīmi & prooksidanti
    - antibiotiskie, antinutritīvie
  - gaistošie signāli (3. trofiskā sistēma)

Aizsardzības vispārējie principi

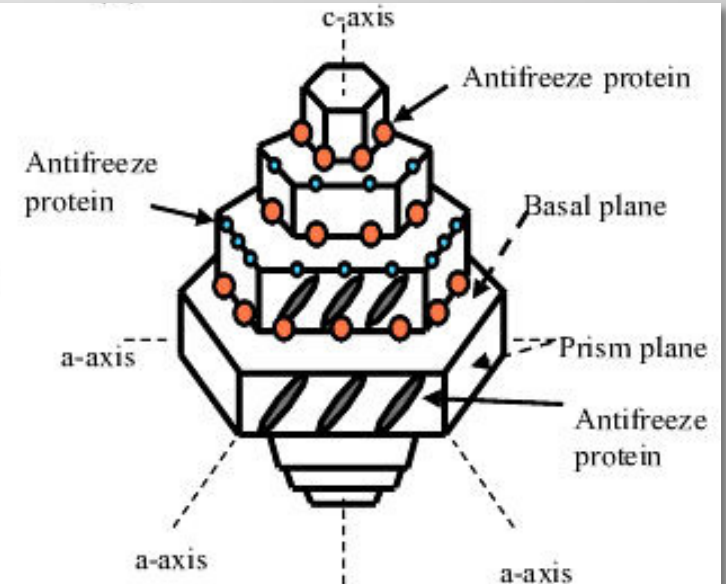
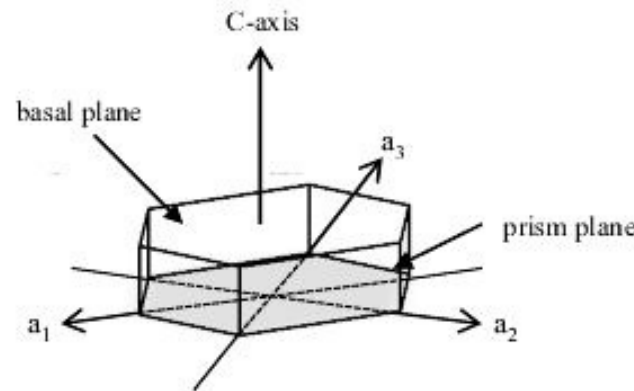
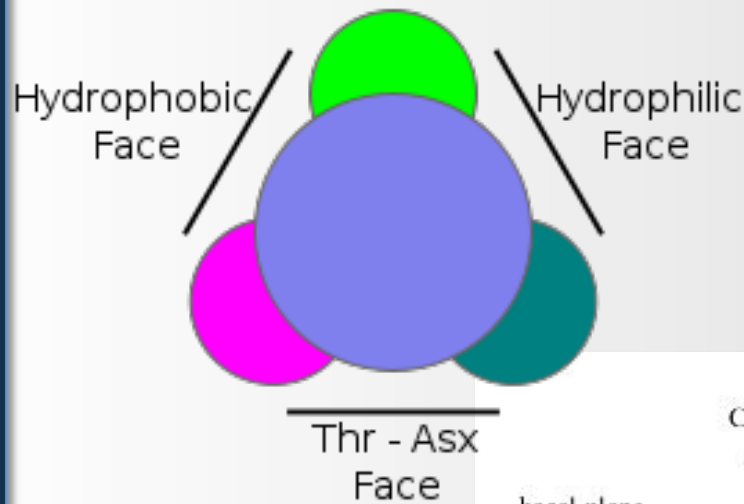
lekšējās vides aizsardzība

Ar pretestību saistītie savienojumi

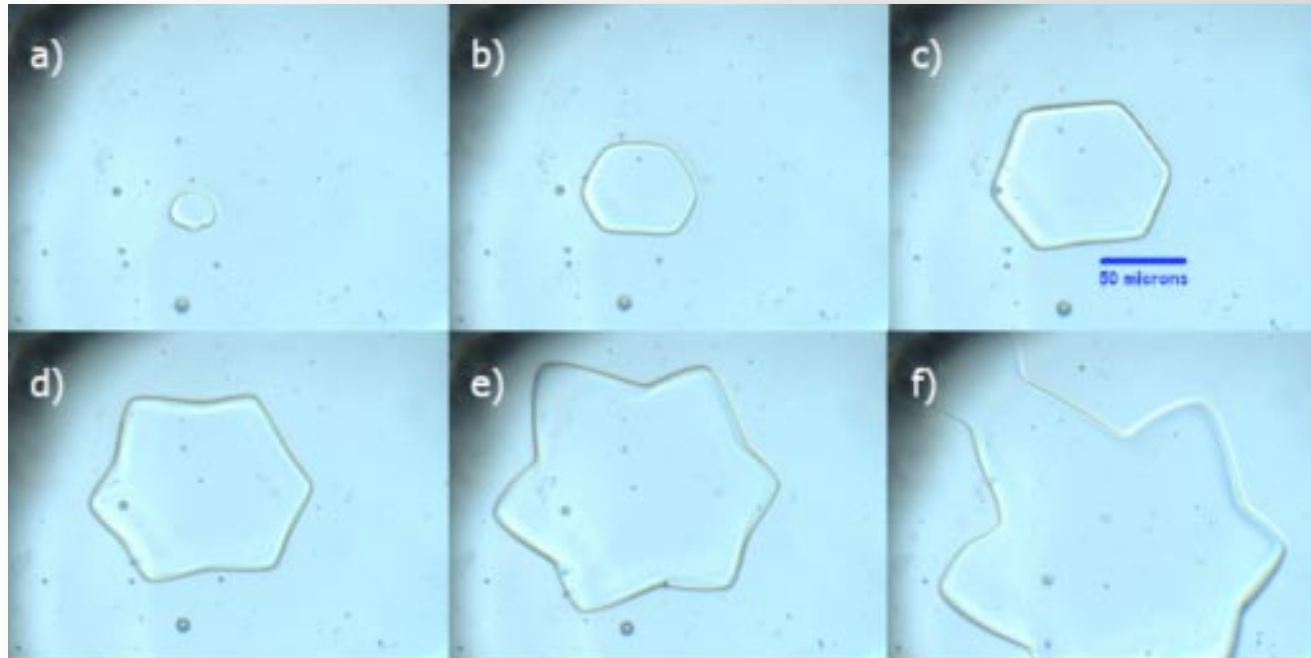

Antifrīza proteīni

Kavē ledus kristālu augšanu,
neļaujot ūdenim tiem piekļūt.
PR proteīni, pretsēņu aktivitāte

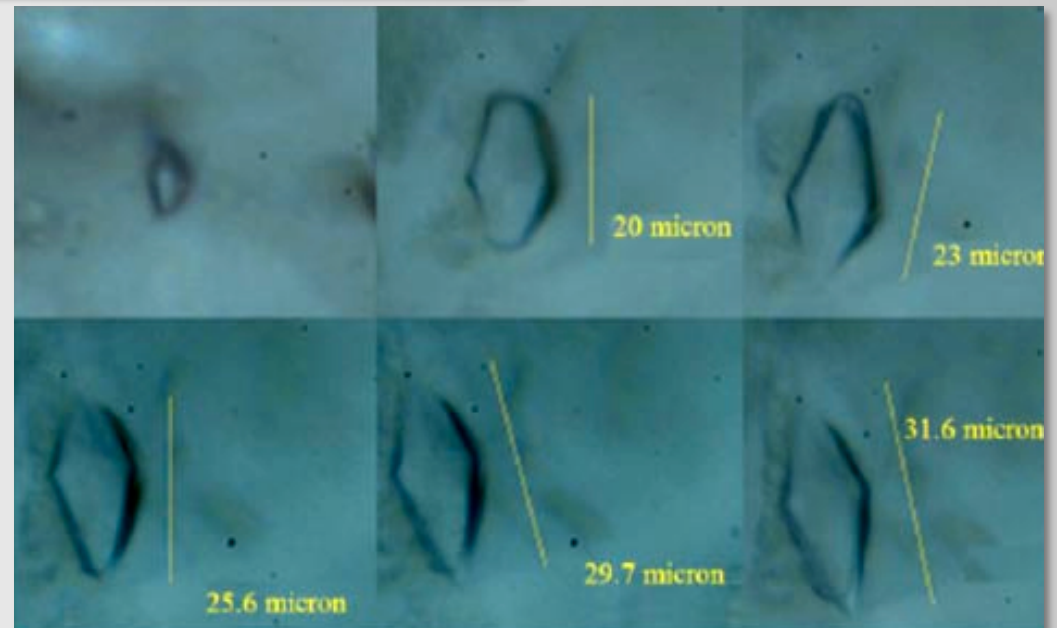

Antifrīza proteīni

Tīrā ūdenī

AFP klātbūtnē

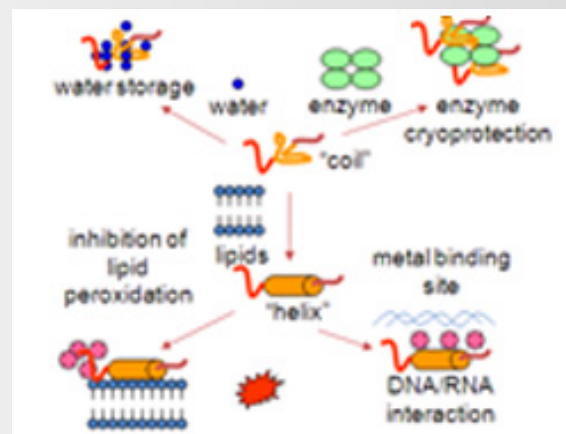
Dehidrīni

Hidrofilī, termostabili LEA II grupas proteīni.

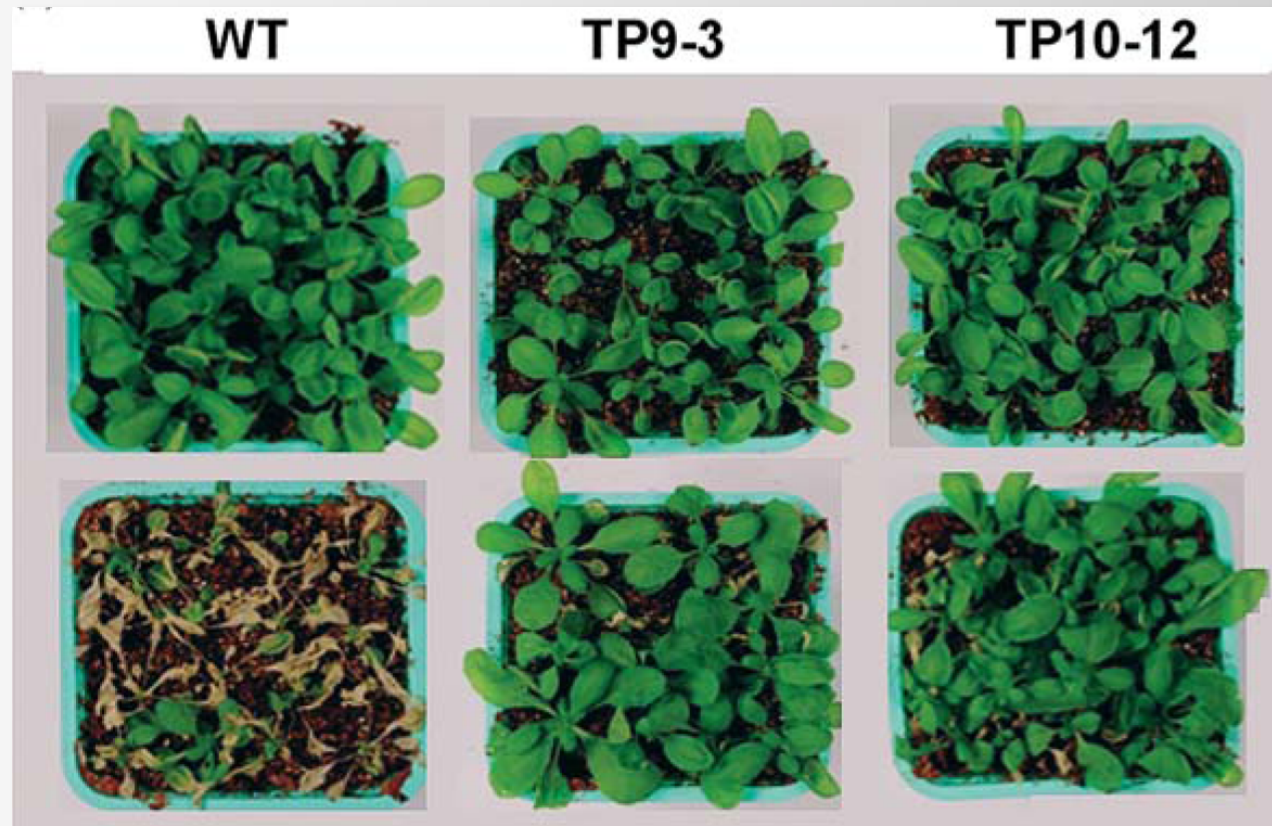
Sintēzi inducē aukstums un sausums.

Pasargā citus proteīnus no agregācijas.

Aizsargā membrānas

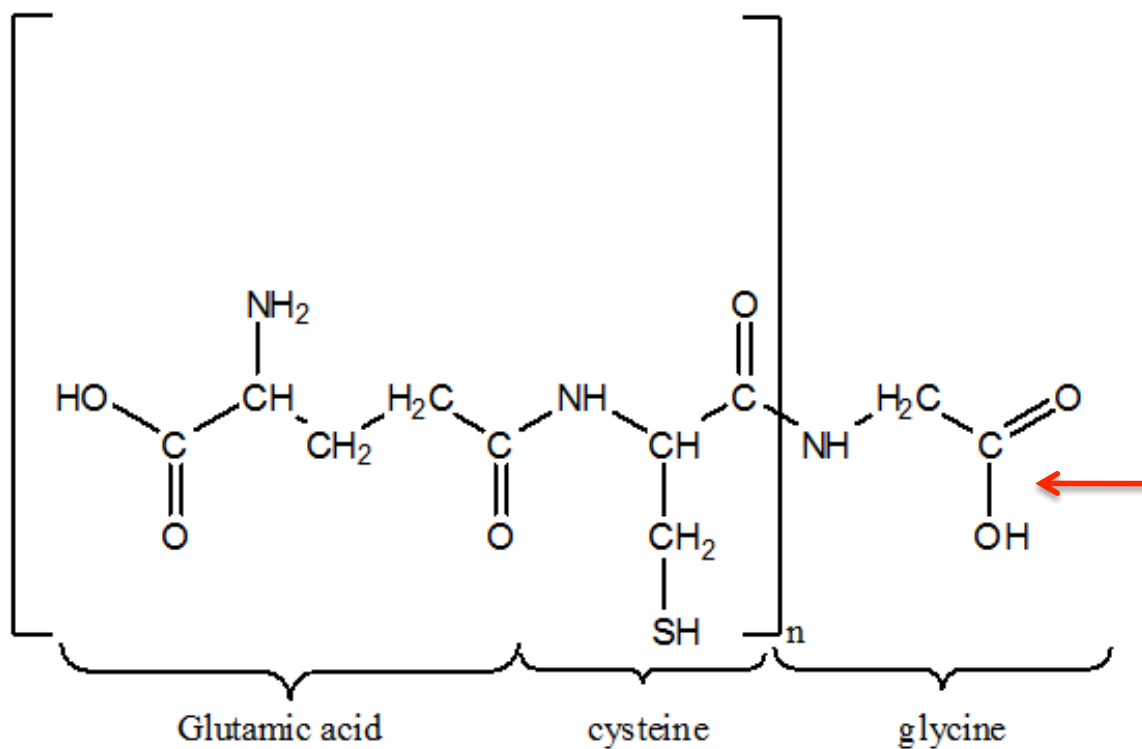
Dehidrīni

-10 °C
8 h

Dehidrīna pārekspresija palielina sala izturību
Arabidopsis thaliana

Fitohelatīni

Var aizvietot

ar:

Ala

Ser

Glu

Gln

Metālkompleksi peptīdi (nekodē gēni),
no glutationa sintezē fitohelatīnu sintāze.

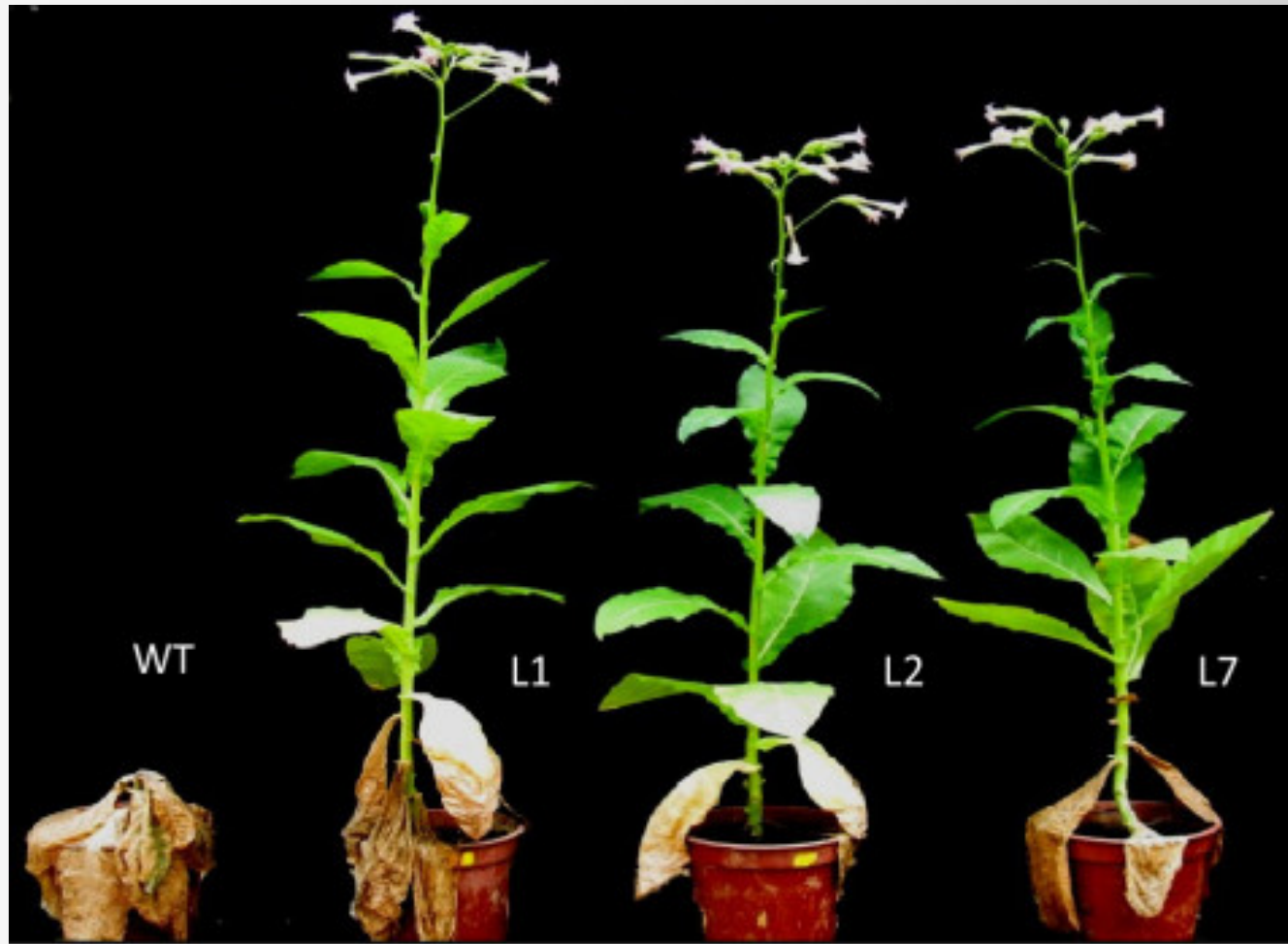
Piesaista smagos metālus (Cd, As), uzglabājas vakuolā

Metalotioneīni

Metālkompleksi proteīni (kodē gēni).
Satur metālus piesaistošu Cys domēnu.
Piesaista smagos metālus (Cd, Zn, Cu, Hg, As u.c.)

Metalotioneīni

Tabakas augi, kas pārekspresē metalotioneīna gēnu
izdzīvo 200mM NaCl klātbūtnē

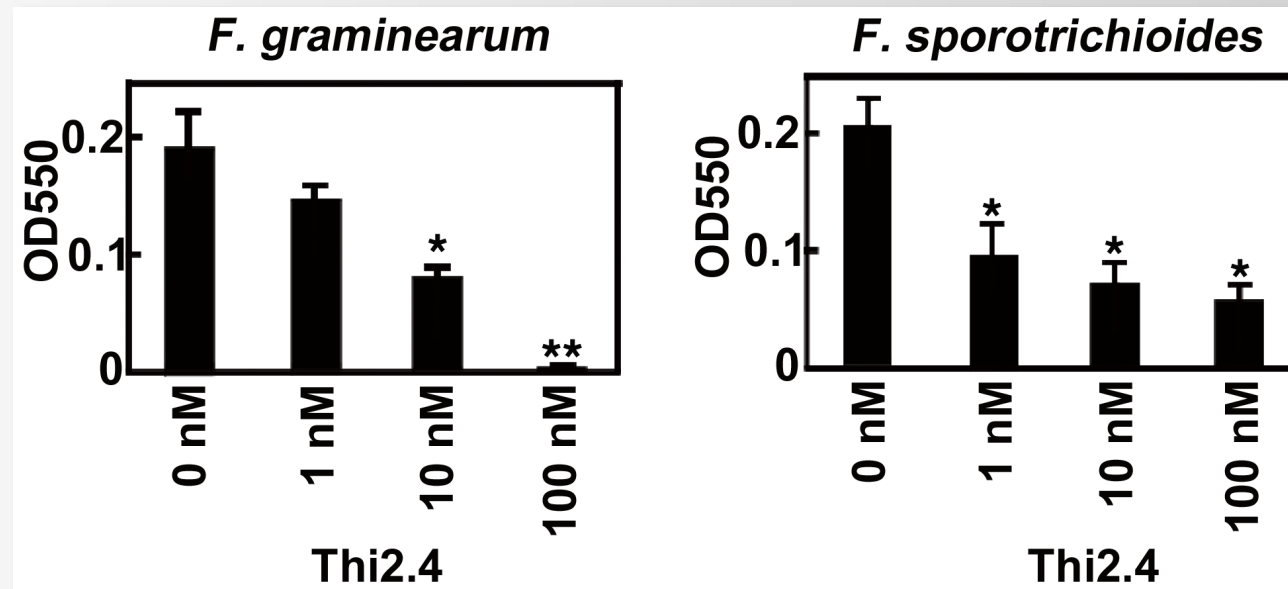
Aizsardzības vispārējie principi
Iekšējās vides aizsardzība
Ar pretestību saistītie savienojumi

Osmotīni

Augu PR proteīni ar pretsēņu aktivitāti.
Izraisa ātru šūnu bojāeju *Saccharomyces cerevisiae*

Tionīni

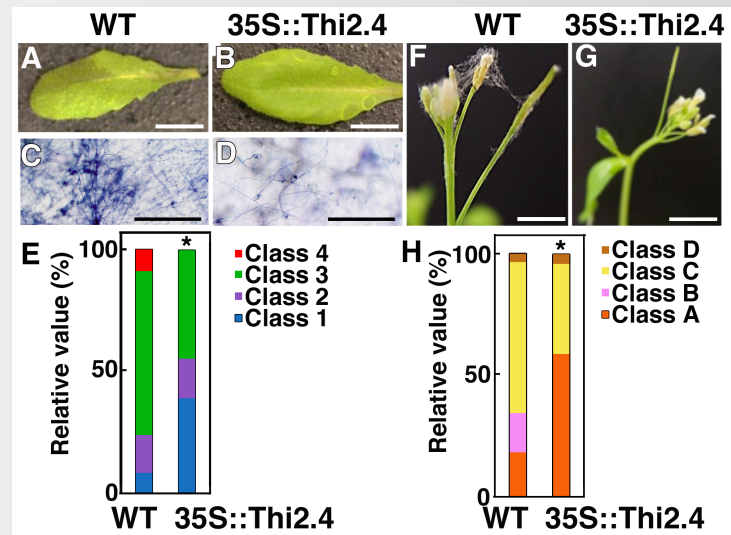
Augu PR proteīni ar pretbaktēriju un pretsēņu aktivitāti.
Nelieli proteīni (44 – 47 amsk.)

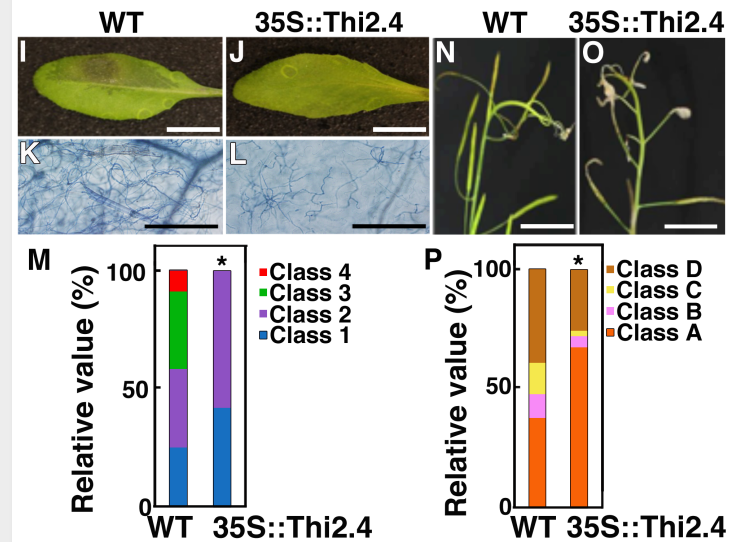
Inhibē *Fusarium* augšanu

Tionīni

F. graminearum

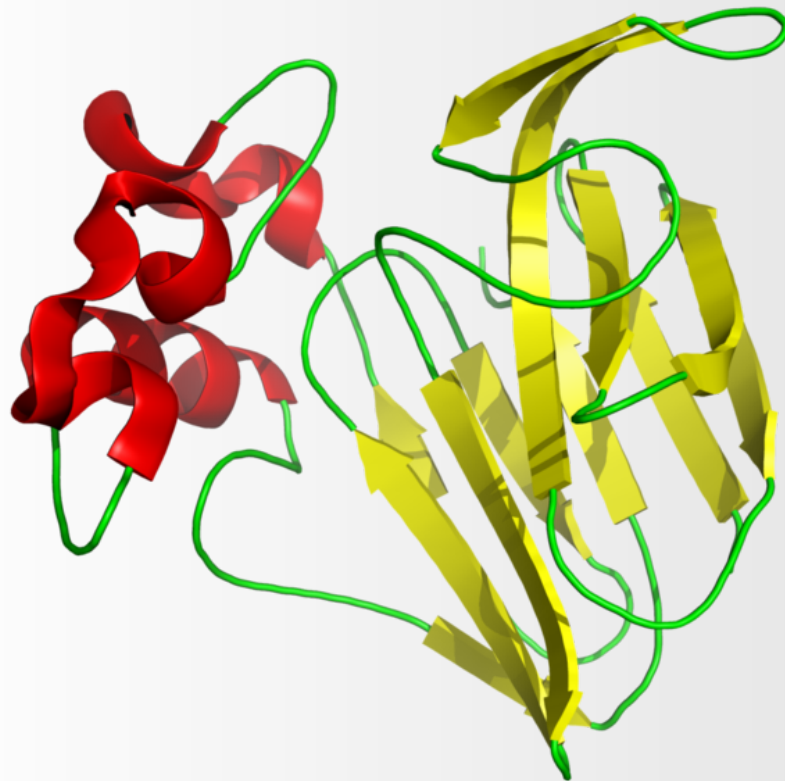

F. sporotrichioides

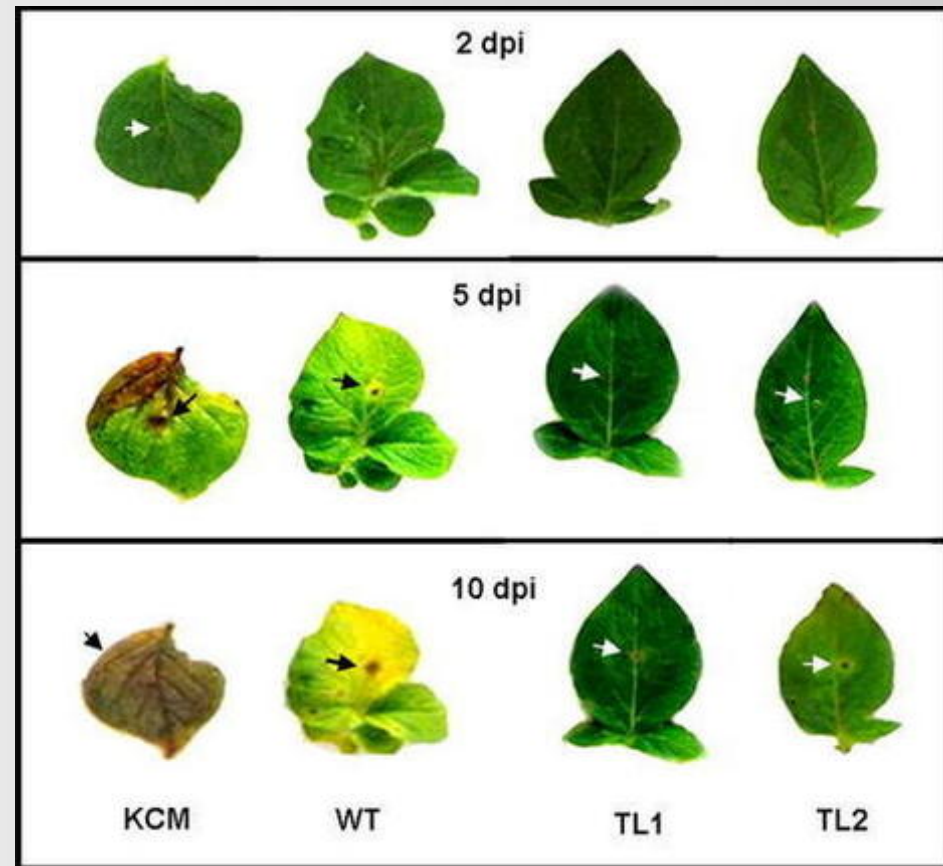
Palielina *Arabidopsis* izturību pret *Fusarium*

Taumatīns

Izolēts no *Thaumatococcus danielli* augļiem.
Karstumizturīgs. Inducē vīrusu infekcija. PR proteīns

Taumatīns

Camellia sinensis thaumatin-like protein ekspresija kartupeļiem rada rezistenci pret *Macrophomina phaseolina* un *Phytophthora infestans*

Lītisko enzīmu inhibitori

Kavē biotisko aģentu lītisko (sašķeļošo) enzīmu darbību.

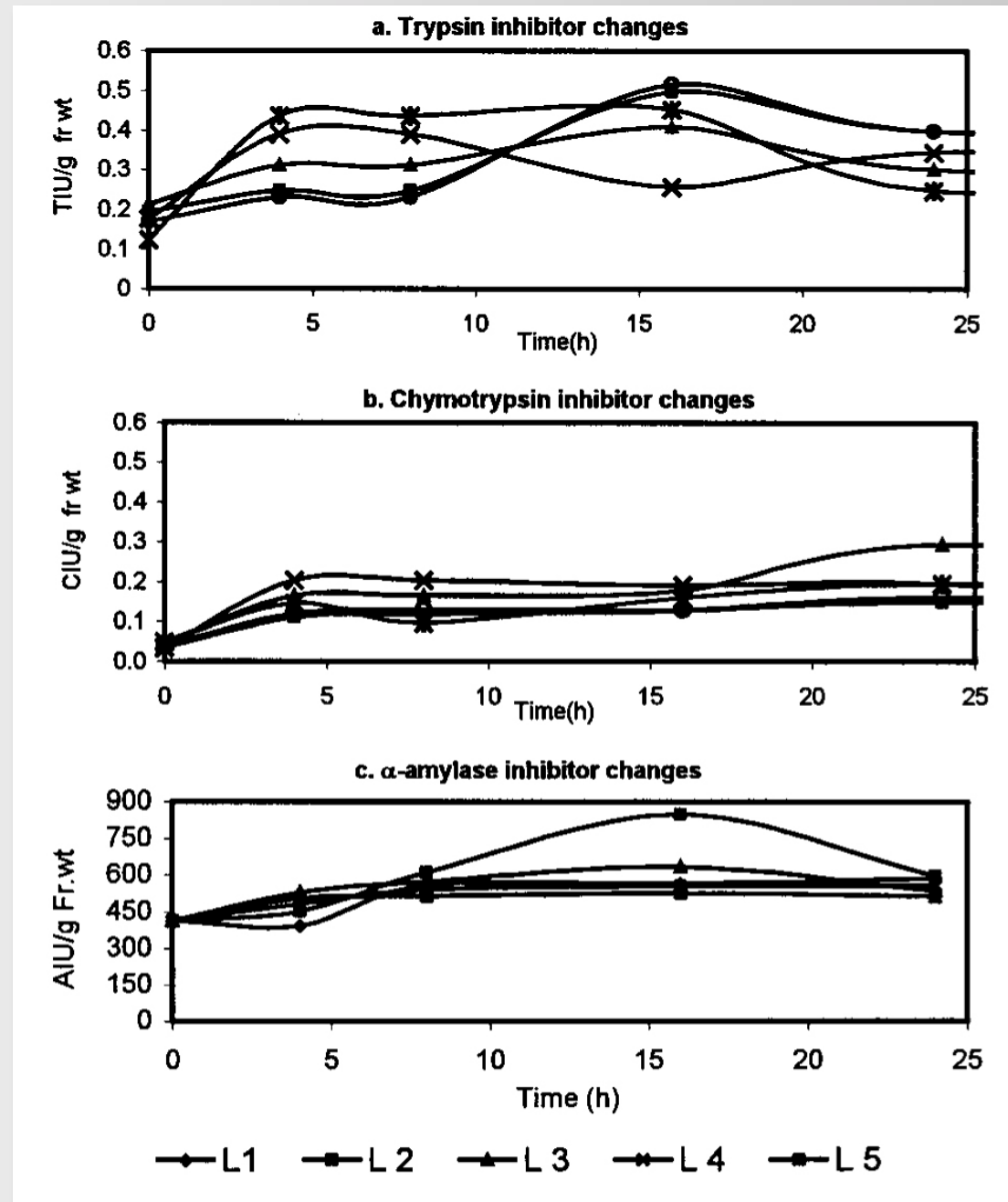
Patogēna gadījumā (ārpusorganisma barošanās):
kavē augu šūnu sadalīšanu un komponentu uzņemšanu

Augēdāja gadījumā:
bremzē uzņemto barības vielu (proteīni, ciete)
sašķelšanu un izmantošanu

- **Proteāžu (proteīnāžu) inhibitori**
(vairāk nekā 10 veidi)
  - **Amilāzes inhibitori**
  - **Poligalakturonāzes inhibitori**

Lītisko enzīmu inhibitori

Lapu ievainojums
Ipomea batatas
inducē lītisko
enzīmu inhibitoru
sintēzi

Proteāžu (proteīnāžu) inhibitori

Proteolītisko enzīmu (proteāžu, proteīnāžu) inhibitori (PI).

Proteīni vai peptīdi, kas piesaistās proteolītiskā enzīma molekulai.

Inhibē gan posmkāju, gan mikroorganismu proteīnāzes.

Klasificē atbilstoši proteīnāzes tipam, ko inhibē PI:

- **serīna PI – galvenais PI augos (serīna proteīnāze – galvenais kukaiņu proteolītiskais enzīms;**
  - **cisteīna PI;**
  - **asparagīnskābes PI;**
  - **metāla-PI.**

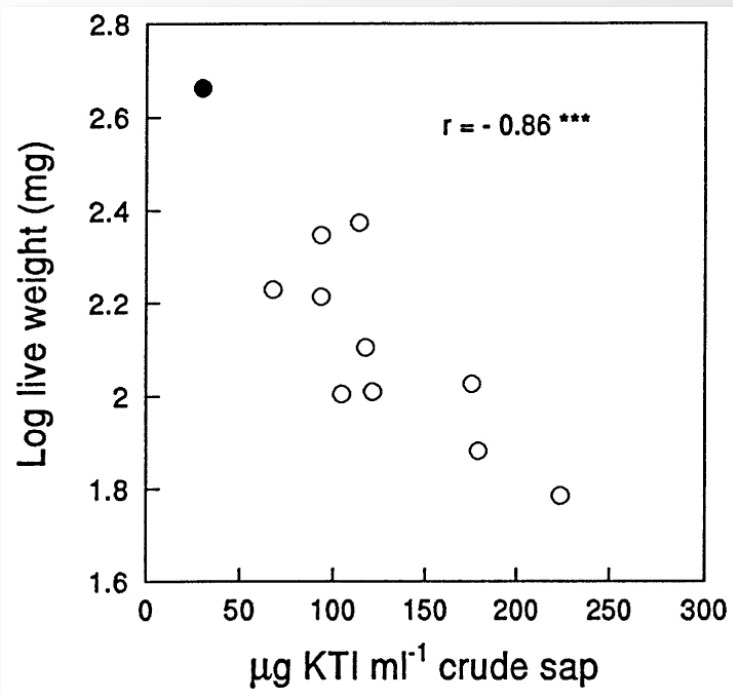

Proteāžu (proteināžu) inhibitori

Cisteīna PI no sojas sēklām ir gan pretsēņu aktivitāte, gan PI aktivitāte, kas atkarīga no dažādiem aktīvajiem centriem:

MODIFIKĀCIJA	PRETSĒŅU AKTIVITĀTE	PI AKTIVITĀTE
Kontrole	100	100
Cisteīns	0	94
Lizīns	100	102
Tirozīns	100	90
Aspar.sk./Glut.sk.	0	90
Histidīns	100	190
Arginīns	0	158
Serīns	100	0

Proteāžu (proteināžu) inhibitori

Sojas *Kunitz* tripsīna
proteināzes inhibitora
ekspresija tabakai palielina
izturību pret
Spodoptera littoralis

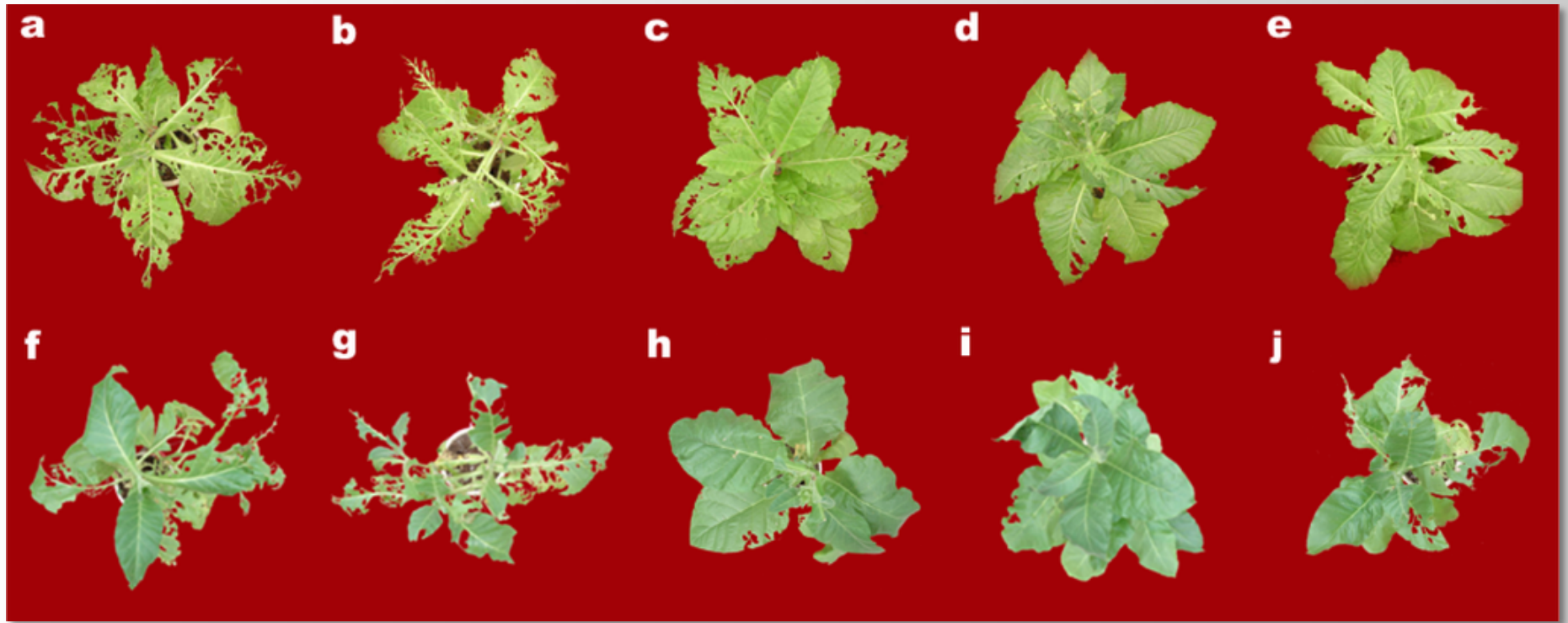

Control

Transgenic
(KTi_3)

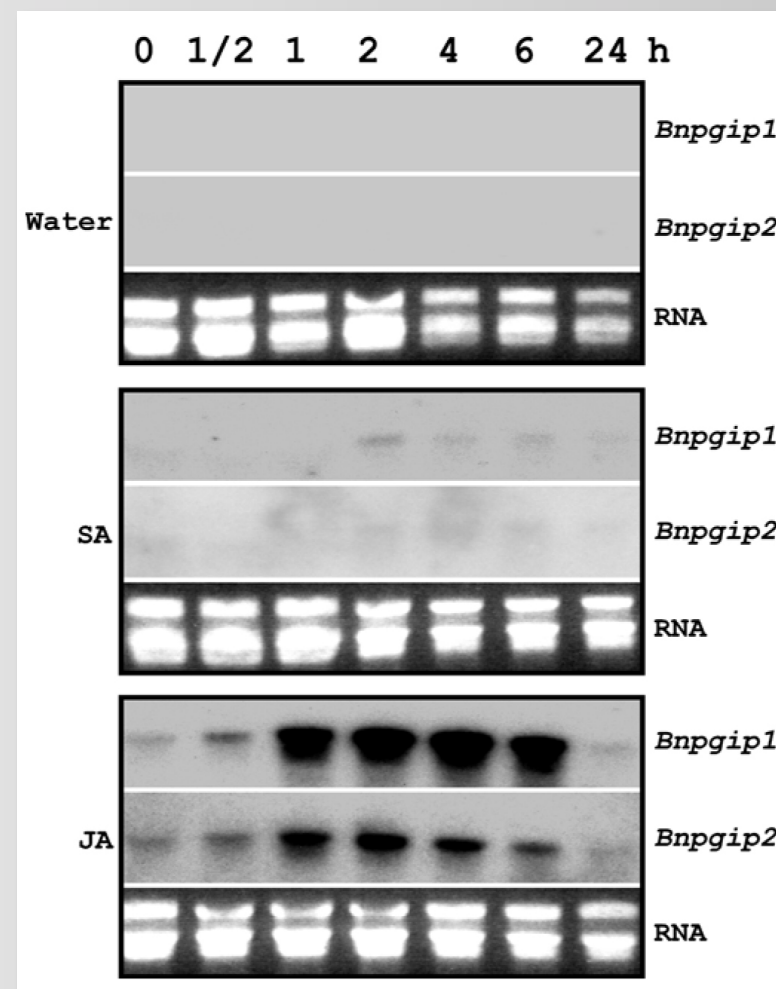
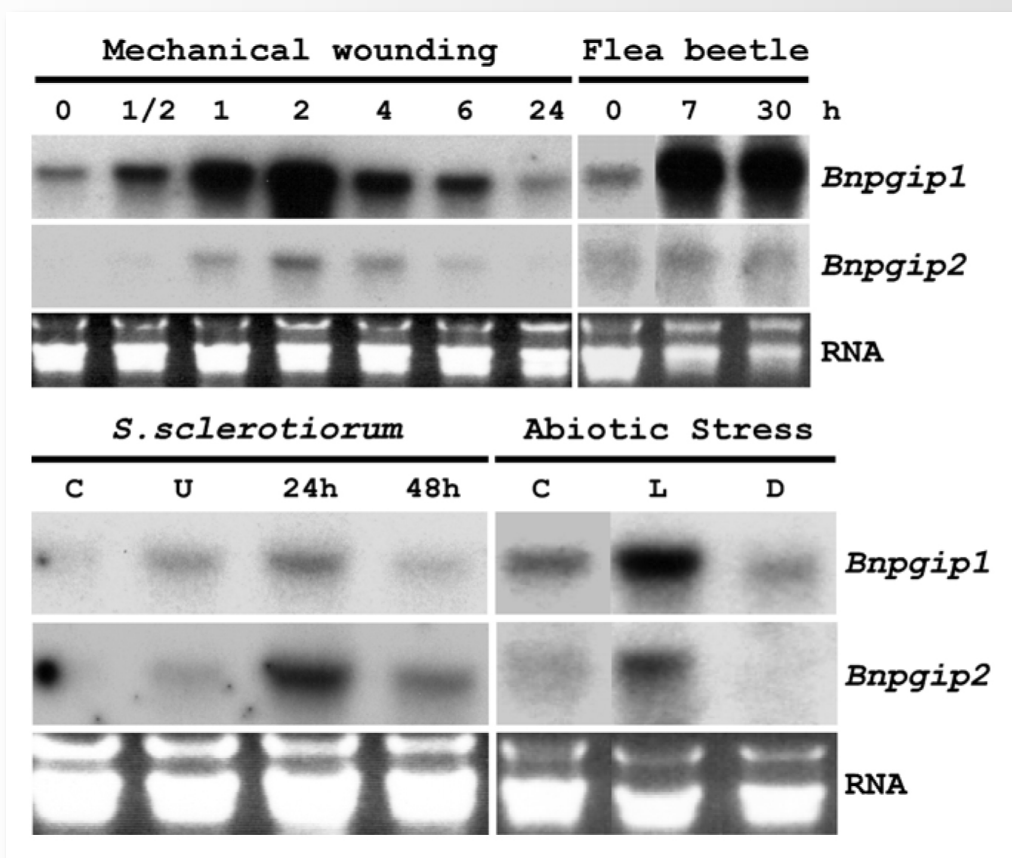

Serīna proteāzes inhibitori

Pārekspresija tabakas augos izsauc rezistences
pieaugumu pret *Helicoverpa armigera* un
Spodoptera litura

Poligalakturonāzes inhibitori

Poligalakturonāzes inhibitorus no *Brassica napus* inducē dažādas stresa ietekmes un jasmonāts kā endogēnais regulators

Oksidatīvie enzīmi

Enzīms	Antinutrients	Citas funkcijas
POLIFENOLOKSIDĀZE	+	?
PEROKSIDĀZE	+	+
LIPOKSIGENĀZE	+	+
ASKORBĪNSKĀBES OKSIDĀZE	+	?

Oksidatīvo enzīmu antinutritīvais efekts saistīts ar to spēju sadalīt biotiskajam aģentam (augēdājs, patogēns) nepieciešamās barības vielas

Oksidatīvie enzīmi – polifenoloksidāze

Polifenoloksidāze (PPO) katalizā fenolu savienojumu oksidāciju ar molekulāro skābekli, veidojot orto-hinonus.

ORTO-HINONI:

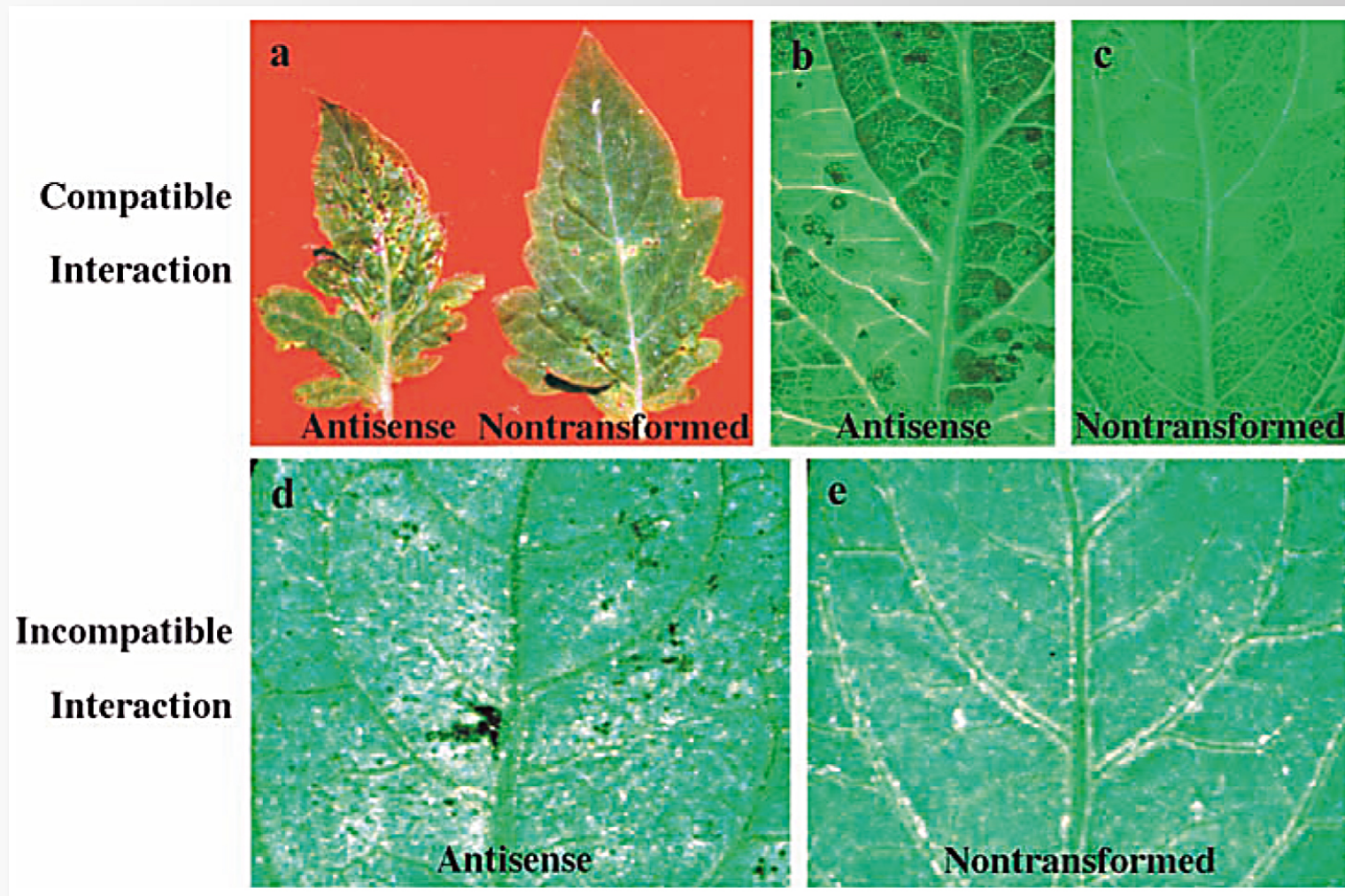
augsti reaģētspējīgi savienojumi, veido krusteniskās saites ar citām biomolekulām (proteīnu sulfhidril- un amīnu grupas)

PPO inducē:

- ievainojums (tikai 4 sugām no 20);
  - augēdāji;
  - patogēnu infekcija;
- jasmonāts kā endogēnais regulators.

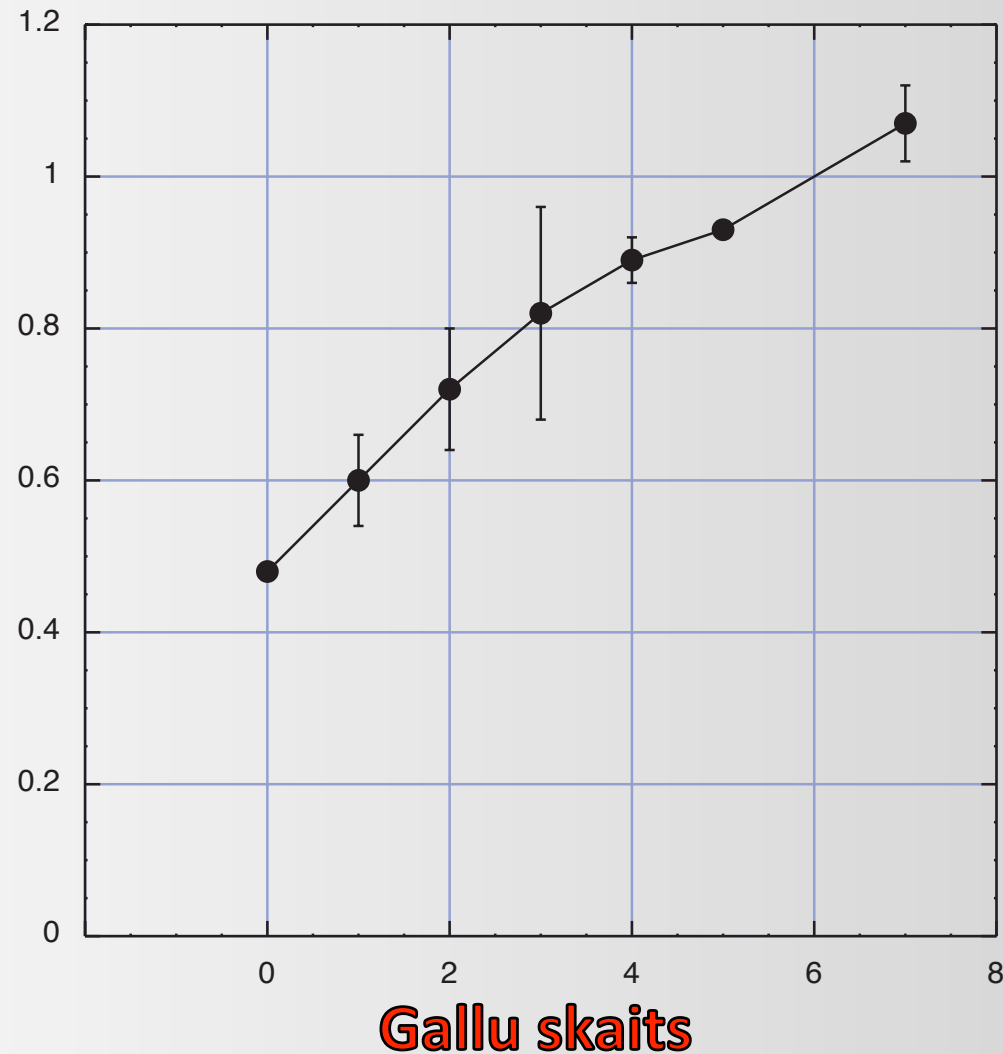

Oksidatīvie enzīmi – polifenoloksidāze

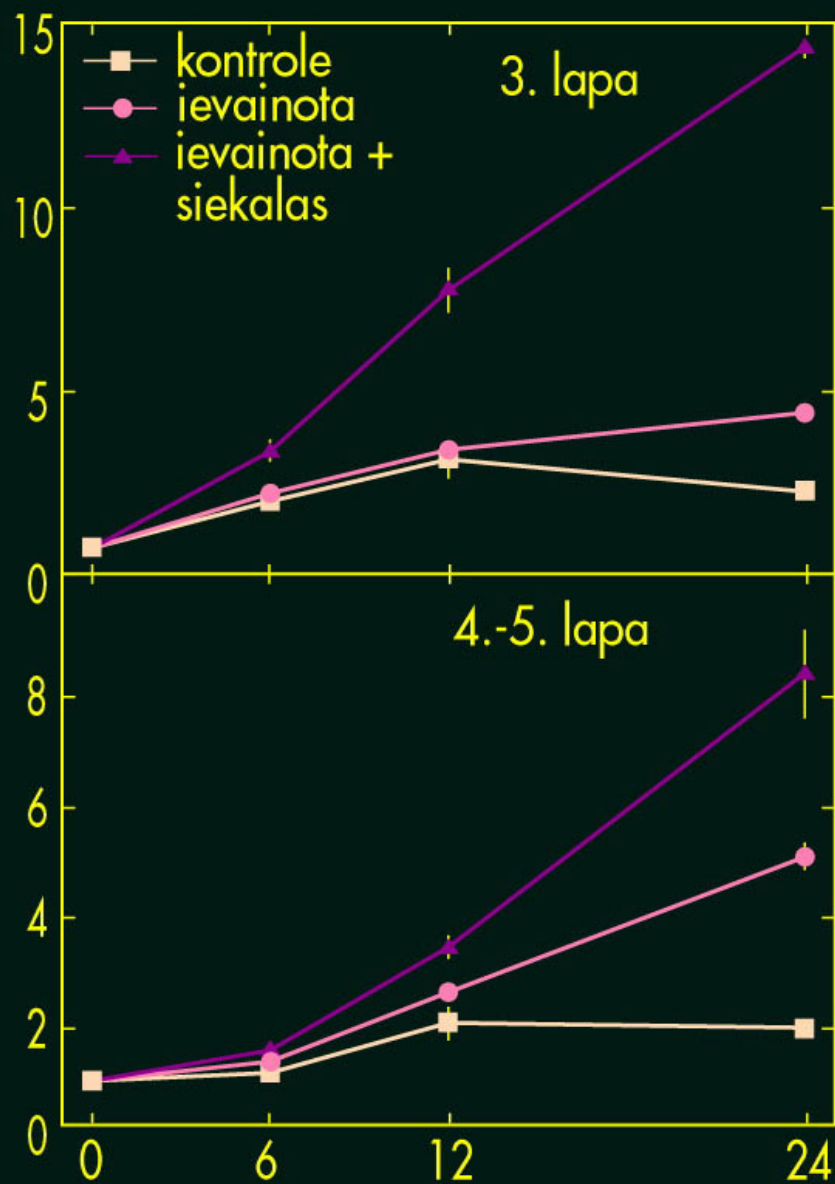
PPO antisenss tomātu augiem pastiprina uzņēmību pret baktēriju *Pseudomonas syringae* pv. *tomato*

Oksidatīvie enzīmi – polifenoloksidāze

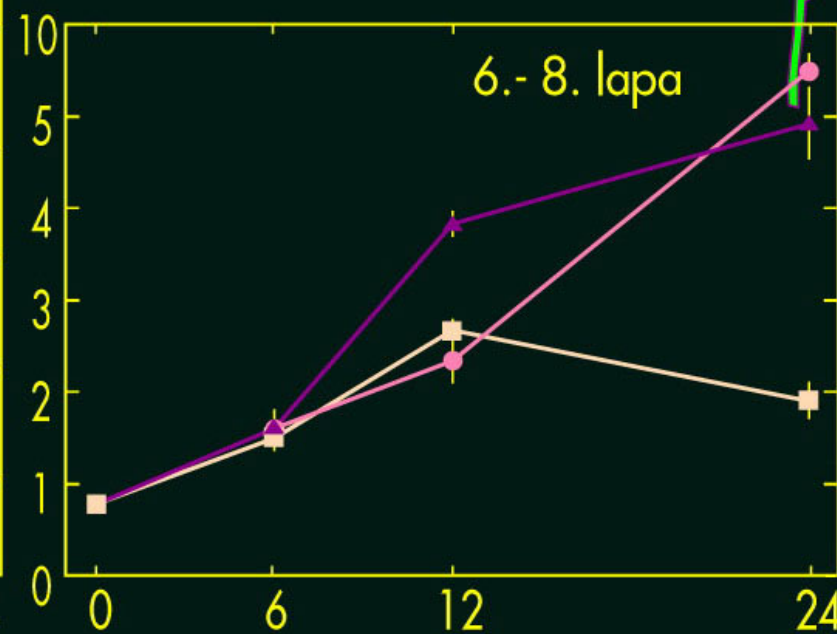
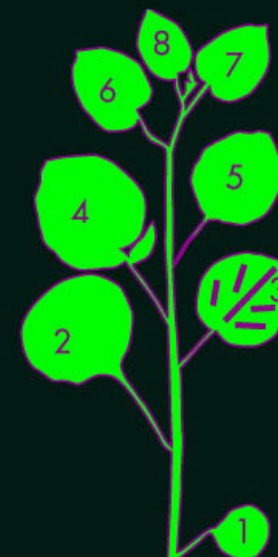

**PPO aktivitātes atkarība no gallu skaita uz vītola lapām
(*Pontania vesicator* uz *Salix fragilis*)**

Oksidatīvie enzīmi – polifenoloksidāze

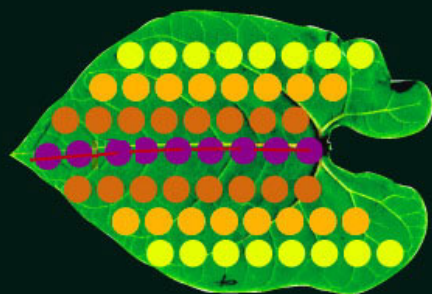
Polifenol-
oksidāzes
aktivitātes
dinamika pēc
lapas apstrādes

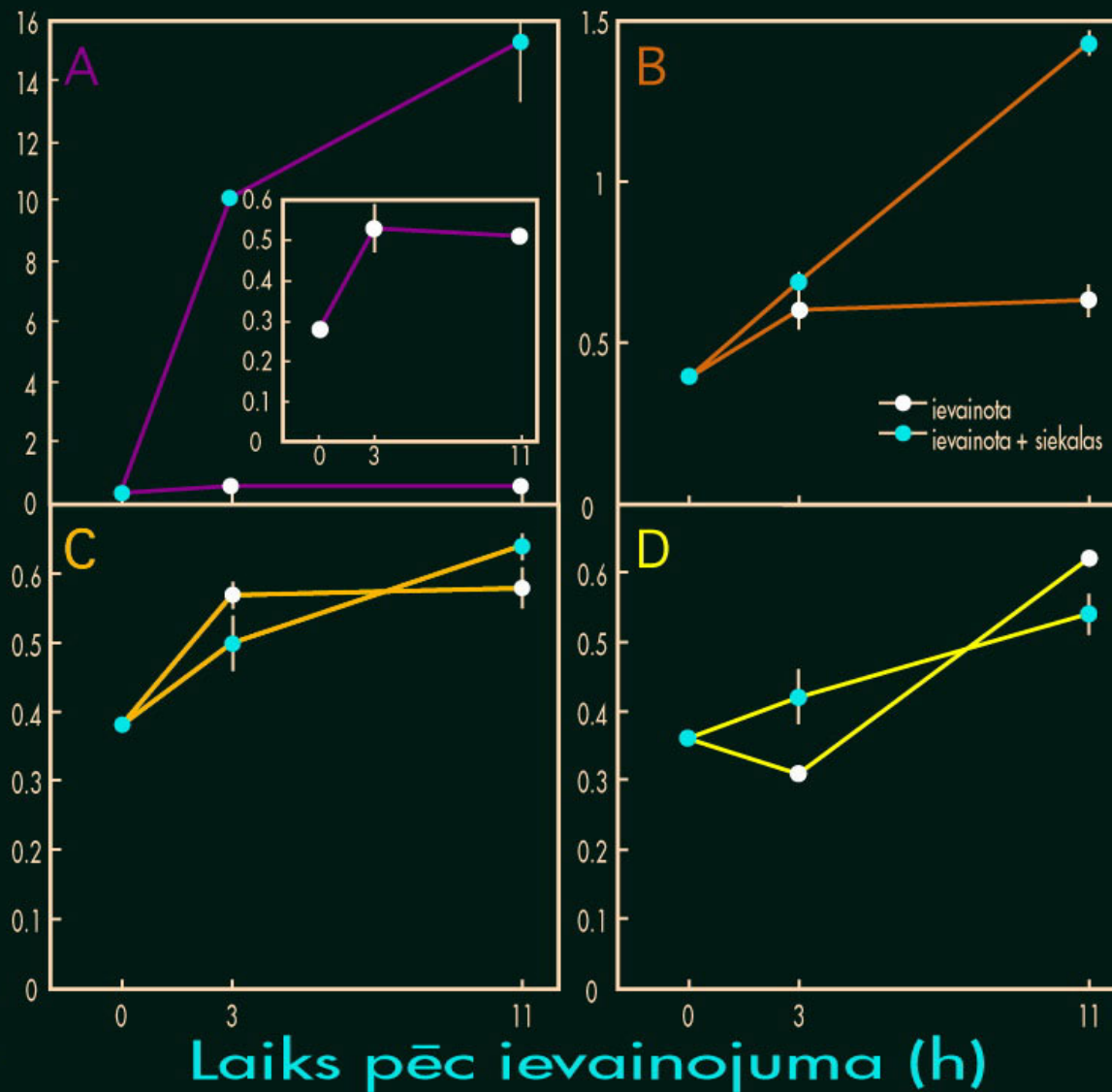
Laiks pēc ievainojuma (h)

Oksidatīvie enzīmi – polifenoloksidāze

Polifenol-
oksidāzes
aktivitātes
dinamika
dažādā
attālumā no
ievainojuma
un tās
izmaiņas
L. decemlineata
siekalu ietekmē

Oksidatīvie enzīmi – peroksidāze

Peroksidāzes primārās funkcijas saistītas ar šūnapvalka polimēru veidošanos (lignīns) attīstības procesā

PRETSTRESA AIZSARDZĪBĀ: šūnapvalka mehāniskās izturības palielināšanās

PEROKSIDĀZE KĀ ANTINUTRIENTS:

- oksidē fenolus, kas var piesaistīties barības proteīniem, izsaucot to modifikāciju

Peroksidāzes aktivitāte pieaug:

- praktiski visu stresu gadījumā;
  - īpaši infekcijas procesā;
  - augēdāju iedarbībā.

Oksidatīvie enzīmi – lipoksigenāze

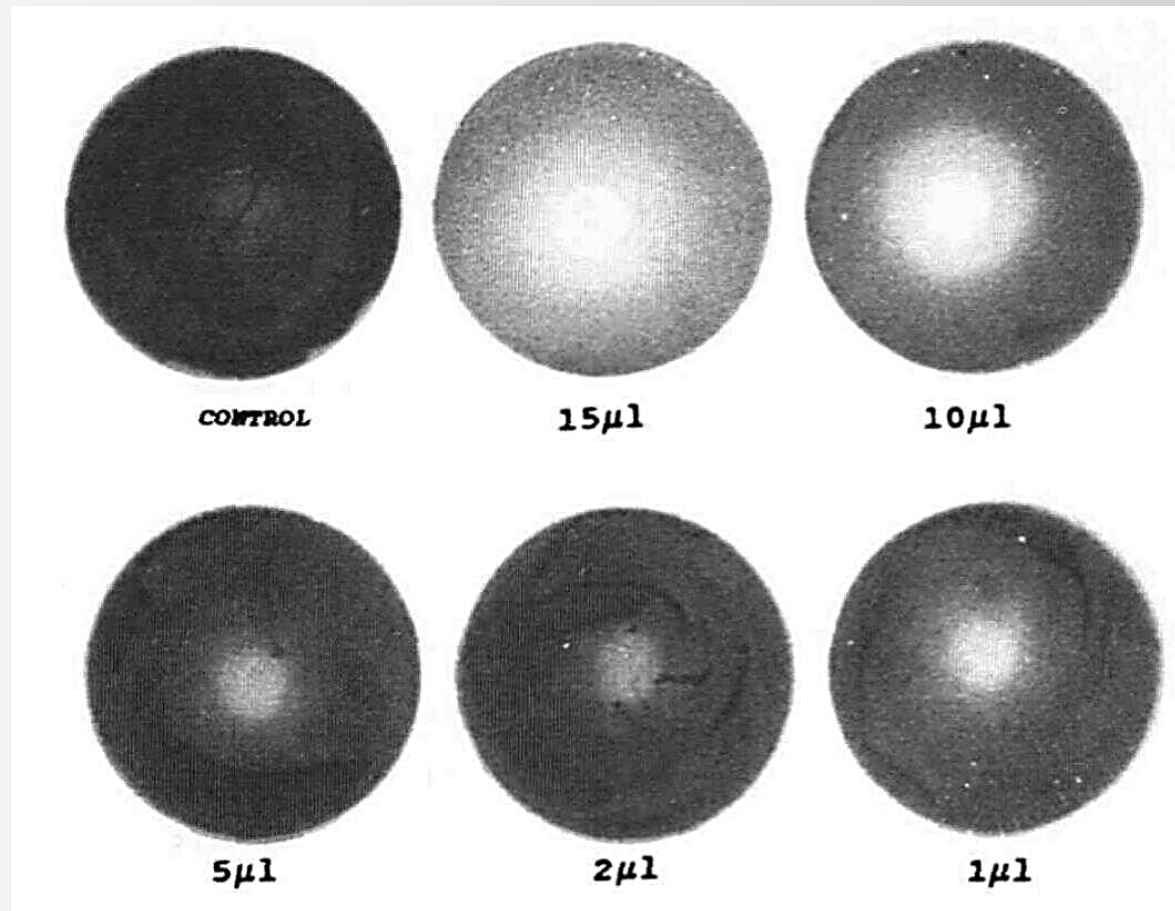
LIPOKSIGENĀZES PRODUKTI IR NOZĪMĪGI AIZSARGREAKCIJĀS:

- endogēnie signāli ievainojuma, augēdāju, patogēnu atbildes reakcijās;
  - gaistošie signāli;
  - antimikrobiālie aģenti

Lipoksigenāzes tiešie antinutritīvie efekti:

- sadala polinepiesātinātās taukskābes, kas ir svarīgas augēdāju diētai;
- lipoksigenāzes ģenerētie taukskābju hidroperoksīdi un to radikāļi reaģē ar neaizvietojamajām aminoskābēm

Oksidatīvie enzīmi – lipoksigenāze

Izturīgi pupiņu augi, kas inficēti ar baktēriju, HR laikā izdala gaistošus savienojumus (3-heksanolu u.c.). Lipoksigenāzes produkts 3-heksenols inhibē baktērijas *Pseudomonas syringae* pv. *phaseolicola* šūnu augšanu

Sekundāro savienojumu sintēzes enzīmi

FENILPROPANOĪDU un saistīto savienojumu sintēzes enzīmi (piedalās arī LIGNĪNA biosintēzē):

- fenilalanīna amonija liāze (PAL);
- tirozīna amonija liāze (TAL);
- 4-kanēļskābes hidroksilāze;
- kafijskābes O-metiltransferāze;
- halkona sintāze u.c.

INDUCĒ:

- ievainojums;
- augēdāji;
- patogēni;
- abiotiskie stresi (UV starojums)

Mazmolekulārie aizsargsavienojumi

T.s. **SEKUNDĀRIE SAVIENOJUMI**, bez zināmas primārās (dzīvības pamatprocesu nodrošināšanas) funkcijas augos

DAUDZVEIDĪBA:

Daudzi tūkstoši savienojumu, konkrētais savienojums var būt sastopams tikai vienai sugai (parasts gadījums!) vai arī vairākiem sugu (rets gadījums!).

GAN INDUCĒJAMI, GAN KONSTITUTĪVI

Sintēze pastiprinās:

- patogēnu ietekmē;

Pret-patogēnu un pret-augēdju funkcijas (toksiski)

Mazmolekulārie aizsargsavienojumi

**Speciālists *Tyria jacobaeae*
izmanto *Senecio jacobaea*
alkaloīdus savai
aizsardzībai**

Gaistošie savienojumi

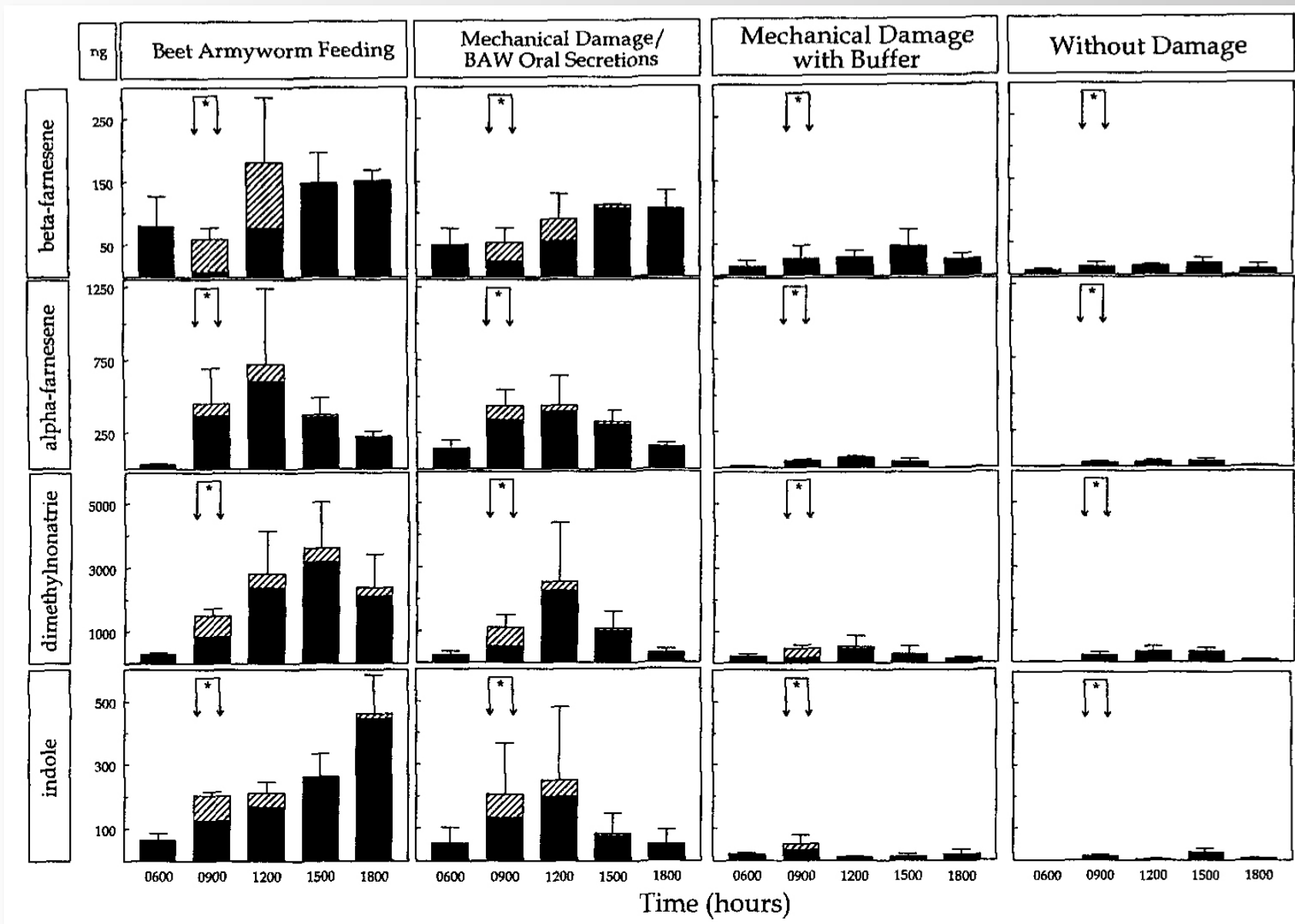
AUGU SMARŽAS ĶĪMISKIE KOMPONENTI:
kritiskie savienojumi starporganismu komunikācijā
(ziedu un veģetatīvo daļu smarža)

Gan pozitīvs, gan negatīvs efekts no auga “viedokļa”:

- **pievilina apputeksnētājus;**
  - **pievilina augēdājus;**
  - **starpaugu komunikācija;**
- **pievilina augēdāju ienaidniekus**

**AUGSTS GAISTOŠO SAVIENOJUMU SASTĀVA
SPECIFISKUMS
ATKARĪBĀ NO IEDARBĪBAS FAKTORA**

Gaistošie savienojumi

Ķīmiskās aizsardzības daļa – trihomi

